

STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL ETISHNING MOHIYATI

Muminov Abror Istamkulovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Strategik boshqaruv hisobi axborotlaridan foydalanish korxonalar uchun o'zgaruvchan sharoitlarga va bozordagi raqobat kurashiga moslashishga imkon beradi. Rivojlangan davlatlar tajribasi an'anaviy buxgalteriya hisobi va tahlil tizimlarini takomillashtirish va ularni strategik menejment ehtiyojlariga muvofiqlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Strategik boshqaruv hisobi va tahlili boshqaruv tizimini hisob-tahliliy ta'minotini shakllantirishga imkon beradi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning ichki boshqaruv tizimida menejmlarning axborotlarga bo'lgan ehtiyojini aynan boshqaruv hisobi tizimi ta'minlaydi. Rivojlangan mamlakatlarda firma va kompaniyalar buxgalteriya hisobi sohasidagi ish vaqti va resurslarining 90 foizini boshqaruv hisobini yo'lga qo'yish va yuritishga, qolgan 10 foizini esa moliyaviy hisobga sarflashadi.

Mamlakatimizda strategik boshqaruv hisobi o'zining shakllanish jarayonida. Umuman, rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda, strategik boshqaruv hisobi - strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilish maqsadida axborot ta'minoti shakllanadigan boshqaruv hisobining bir yo'nalishi sifatida e'tirof etiladi. Strategik boshqaruv hisobi doirasida xo'jalik yurituvchi sub'ektning barcha faoliyat yo'nalishlarining batafsil tahlili amalga oshiriladi.

Strategik boshqaruv hisobi tizimi faqatgina hisob jarayoni sifatida emas, balki quyida keltirilgan uchta elementlar ketma-ketligida o'zining mohiyatini to'liq ifodalaydi. Strategik boshqaruv hisobining ana shu elementlarining har biri aolhida mustaqil jarayon bo'lsada, amaliyotda ulardan birini boshqasidan ajratish juda qiyin bo'ladi.

Strategik tahlil xo'jalik yurituvchi sub'ekt faoliyatining muayyan vaqtdagi holatini baholashga qaratilgan. Bundan tashqari, strategik tahlilni amalga oshirish davomida xo'jalik yurituvchi sub'ekt belgilayotgan strategik maqsadining ravshanligi va uning talab qilinayotgan miqdordagi resurslar bilan ta'minlanganlik darajasiga baho berish imkoniyatiga ham ega bo'ladi. Odatda, strategik rivojlanish xo'jalik yurituvchi sub'ekt faoliyatining tashqi sharoitlar bilan uzviy bog'liqligi sababli strategik tahlil faqatgina iqtisodiy boshqaruv tahlilining an'anaviy deyiladigan vazifalariga alohida e'tiborni qaratmasdan, avvalambor tashqi sharoitlarni xo'jalik yurituvchi sub'ektning uzoq muddatli (strategik) maqsadlariga ta'sir etuvchi omillar sifatida tadqiq qiladi.

Strategik boshqaruv hisobining muhim ikkinchi elementi – strategik rejalashtirishdir. Uni amalga oshirish davomida o'z navbatida xo'jalik yurituvchi sub'ektning uzoq muddatli strategik maqsadlariga erishishni ta'minlashga mo'ljallangan uzoq muddatli rejalari ishlab chiqiladi. Xalqaro amaliyotda va bir qator ilmiy manbalarda “strategik rejalashtirish” korporativ rejalashtirish yoki uzoq muddatli rejalashtirish sifatida ham talqin qilinadi.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektda strategik rejalashtirishning natijasi – faoliyat yo'nalishlari bo'yicha uzoq muddatli strategik rivojlantirish dasturlarini (5 yil yoki undan ko'p muddatga) ishlab chiqish hisoblanib, u quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

- sub-strategiyalar (ishlab chiqarish, marketing, moliyaviy, xodimlar bo'yicha);
- alohida yo'nalishlar strategiyasi (xo'jalik yurituvchi sub'ektning turli bozorlarda raqobat qilishi va turli xil mahsulotlar ishlab chiqarishi mumkin bo'lgan har bir bo'limlari uchun). Strategik boshqaruv hisobining uchinchi muhim elementi – bu strategik nazoratdir. Uning roli belgilangan strategik maqsadlarga erishishni kuzatish va nazorat qilish hamda chetlanishlar vujudga kelayotgan vaqtda vaziyatni tezkor tarzda boshqaruv qarorlari qabul qilish holatiga qaytarishni ta'minlashdan iborat. Bunday qaytarishlar qarorlarga o'zgartirishlar kiritish va maqsadlarga erishish uchun o'tilishi lozim bo'lgan yo'lga qaytish uchun yoki zaruriyat tug'ilgan xolatlarda maqsadlarni o'zgartirish uchun kerak. Strategik boshqaruv hisobida

xarajatlarni boshqarishning turli tizimlari va tamoyillarini o'zida mujassam etgan strategik boshqaruv hisobini tashkil etishning integratsiyalashgan usuli iqtisodchilar o'rtasida keng muhokamalarga sabab bo'lmoqda. Bu borada olimlar tomonidan ilmiy ishlanmalar va modellar taklif qilinmoqda. Xususan, permlik olima Shalayeva L.V.ning xarajatlarni strategik hisobini tashkil qilishi beshta bosqichga bo'lib tadqiq etish zarurligi to'g'risidagi fikrlarini ilmiy asos sifatida ko'rib chiqishimiz mumkin: "Birinchi bosqichda bir qator tashkiliy va texnik masalalarni hal qilish zarur:

– korxonani tashkiliy-moliyaviy boshqarish tarkibini hamda mas'ul shaxslarning majburiyatlari va huquqlarini belgilab qo'yish lozim.

– rejalashtirish, buxgalteriya hisobi, nazorat va boshqarish obyektlari ro'yxatini tasdiqlash.

– faoliyatning natijadorligi va samaradorligini baholash uchun tahliliy ko'rsatkichlar tizimini tasdiqlash.

Ikkinchi bosqichda strategik boshqaruv hisobi maqsadlari uchun buxgalteriya hisobining amaldagi qoidalari va tamoyillariga asosan korxonada hisob siyosati ishlab chiqiladi.

Uchinchi bosqichda boshqaruv hisobining asosiy funksiyasi amalga oshiriladi ya'ni korxonada faoliyatining natijadorligi va samaradorligini baholashning eng muhim ko'rsatkichlari rejalashtiriladi, uning qisqa va uzoq muddatli istiqbolga mo'ljallab hisoblab chiqilgan aniq o'lchovlari tasdiqlanadi.

To'rtinchi bosqichda tezkor nazorat tizimini yo'lga qo'yish tadbirlari amalga oshiriladi ya'ni korxonada faoliyatidagi salbiy holatlarni, tashqi va ichki muhitdagi o'zgarishlarni, shu jumladan asosiy raqobatchilar faoliyatidagi o'zgarishlarni tezda aniqlash uchun shart-sharoitlar yaratiladi.

Beshinchi bosqichda boshqaruv hisobining rag'batlantiruvchilik funksiyasi mehnatni rag'batlantirish tizimini shakllantirish orqali amalga oshiriladi". (Shalayev, 2016).

Xarajatlarni boshqarish nuqtayi nazaridan hisob siyosatining "Xarajatlar" bo'limida quyidagilar o'z aksini topishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- strategik boshqaruv hisobi tizimida xarajatlarni rejalatirish, me'yorlashtirish va prognozlashtirish maqsadida ta'minot, ishlab chiqarish va sotish jarayonlarini muayyan bir zanjirda tizimlashtirishni o'z ichiga olgan byudjetlashtirish masalalari;

- javobgarlik va xarajatlar markazlari, mahsulot turlari, xo'jalik jarayonlari bo'yicha xarajat elementlari va kalkulyatsiya moddalarini aks ettiruvchi xarajatlarning dastlabki, yig'ma, analitik va sintetik hisobi. Xarajatlarni analitik hisobga olish uchun jurnal-order shaklini Excel yoki 1C dasturiga moslashtirilgan subkontoda bo'linma va ishlab chiqarishning shaxsiy hisob varaqasi reestri yuritilishi lozim.

Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

- korxonada asosiy jarayonlarni amalga oshirishda ishtirok etadigan tashkiliy bo'linmalarning ichki hisobot shakllarini ishlab chiqish orqali ma'lumotlarni olish va ularni guruhlash imkonini berishi lozim;

- korxonaning ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish bo'yicha ko'rsatkichlaridan olingan ma'lumotlarni birlashtirish uchun barcha javobgarlik markazlarini jalb qilish;

- korxonani boshqarish uchun haqiqiy vaziyatga baho beradigan ma'lumotlar bilan ta'minlashi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. (Pardayev, 2002). Pardayev A.X. Boshqaruv hisobi. – Toshkent, “Akademiya” nashriyoti, 2002-y. – 176 b.

2. (Pardayev, 2008). Pardayev A.X., Pardayev B.X., Boshqaruv hisobi. /O'quv qo'llanma. - T.: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2008-y. - 252 b.

3. (Pardayev, 2010). Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshqaruv hisobi fanidan masalalar to'plami va izohli luhat. /O'quv qo'llanma. – T., TTESI, 2010. – 164 b.

4. (Pardaev, 2014). Pardaev A.X., Pardaeva Z.A. Boshqaruv hisobi /Darslik. – T., “TAFAKKUR”, 2014-y. - 396 b.